

Дарина Шатковська,
заступник начальника Управління
державного нагляду та контролю
Державної служби України з
питань регуляторної політики
та розвитку підприємництва

УДК 342.951 : 614.4

Сучасний стан нормативно-правового забезпечення охорони здоров'я при соціально небезпечних захворюваннях в Україні в контексті реалізації права на охорону здоров'я

Соціально-економічна криза в Україні у поєднанні з проблемами в організації охорони здоров'я, невисока середньостатистична тривалість життя пересічного українця обумовлюють складнощі з формуванням належної системи протидії соціально небезпечним захворюванням. На жаль, вимушені констатувати, що ключові соціально небезпечні захворювання (туберкульоз, ВІЛ/СНІД, вірусні гепатити, психічні розлади) мають тенденцію до підвищення, тим самим погіршуючи стан здоров'я самих пацієнтів, і, виходячи із характеру даних патологій, наносячи шкоду суспільству і державі.

Метою даної статті є аналіз чинної нормативно-правової бази, положення якої регулюють суспільні відносини у сфері запобігання, протидії, організації охорони здоров'я при соціально небезпечних захворюваннях.

Раніше ми вже звертали увагу на той факт, що одним з актуальних завдань, що стоять перед державою і суспільством, є підвищення рівня громадського здоров'я та удосконалення (підвищення) його ефективності. У ряді напрямків вирішення цих завдань суттєво залежить від законодавства у галузі охорони здоров'я громадян. Але положення багатьох з прийнятих законів не діють або діють слабо. Проблема дієвості законів, підвищення віддачі від них характерна для багатьох галузей законодавства, включно з охороною здоров'я громадян [1, с. 59-60]. Що ж є основою нормативно-правової бази організації охорони здоров'я при соціально небезпечних захворюваннях? З нашої точки зору всі юридичні документи, які на загальнодержавному рівні визначають спрямованість дій держави на запобігання та протидію цим за-

хворюванням, доцільно розділити на три групи:

1) загальномедичної спрямованості;

2) спрямовані на соціально небезпечні захворювання;

3) спрямовані на конкретне захворювання, що відноситься до соціально небезпечних.

До першої групи можуть бути віднесені два нормативно-правових акти:

Конституція України, стаття 49 якої констатує Кожен має право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування. Охорона здоров'я забезпечується державним фінансуванням відповідних соціально-економічних, медико-санітарних і оздоровчо-профілактичних програм. Держава створює умови для ефективного і доступного для всіх громадян медичного обслуговування. У державних і комунальних закладах охорони здоров'я медична допомога надається безоплатно; існуюча мережа таких закладів не може бути скорочена. Держава сприяє розвитку лікувальних закладів усіх форм власності. Держава дбає про розвиток фізичної культури і спорту, забезпечує санітарно-епідемічне благополуччя [2]. З проблематики організації охорони здоров'я при соціально небезпечних захворюваннях, аналізуючи текст відповідної статті, звертають на себе увагу наступні аспекти: поперше, це право кожного громадянина на охорону здоров'я. В широкому розумінні мова йде про те, що у разі виникнення у особи такого захворювання як скажімо туберкульоз чи ВІЛ/СНІД, він не повинен залишитись «сам на сам» із важким недугом. Праву людини на охорону здоров'я кореспондує відповідний обов'язок держави. Крім того, державне фінансування відповідних соціально-економічних, медико-санітарних і оздоровчо-профілактичних програм. Саме у розрізі соціально небезпечних захворювань це набуває підвищеної гостроти, оскільки сам термін «соціально небезпечні» свідчить як про небезпеку для суспільства, так і про

певну «винуватість суспільства, держави» у ому, що такого роду захворювання трапляються. Орієнтуючись на шляхи розповсюдження таких захворювань, середовище, у яких вони частіше виникають, варто погодитись із таким твердженням.

На жаль, попри абсолютне збільшення коштів, що виділяються на охорону здоров'я (при запланованих доходах Державного бюджету України 2015 року у сумі 475.939.248,7 тис. гривень, на охорону здоров'я передбачено 8 825 111,6 тис. грн. [3] (що більше порівняно з минулорічним бюджетом на 18,6%)), Проте характерними є інші цифри Державного бюджету 2015 року: на утримання Державної санітарно-епідеміологічної служби передбачено 1 236 517 тис. грн. (збільшення у порівнянні з 2014 роком на 20,3%), утримання Державної служби України з контролю за наркотиками – 2 238,2 тис. грн. (зменшення у порівнянні з 2014 роком на 65%), Державної служби України з лікарських засобів – 13 610,6 тис. грн. (зменшення у порівнянні з 2014 роком на 66,5%). І, основне: витрати бюджету 2015 року для утримання Державної служби з питань протидії ВІЛ-інфекції/СНІДу та інших соціально-небезпечних захворювань, складають 7 657,5 тис. грн. (зменшення у порівнянні з 2014 роком на 10,1%). Які невтішні висновки можна із цього зробити:

– попри абсолютне збільшення коштів на охорону здоров'я, Державний бюджет 2015 року суттєво скоротив видатки на протидію соціально небезпечним захворюванням і, тим самим, ускладнив організацію охорони здоров'я на цьому напрямі;

– певною мірою декларативною стає норма статті 49 Конституції про державне фінансування відповідних соціально-економічних, медико-санітарних і оздоровчо-профілактичних програм;

– у поєднанні із фактично 300 % знеціненням вітчизняною грошовою одиницею у співвідношенні з провідними грошовими одиницями світу .

За даними К. Дмитрик, за бюджетною програмою «Удосконалення заходів протидії ВІЛ-інфекції/СНІДу та інших соціально небезпечних захворювань в Україні» у Держбюджеті – 2015 передбачено видатки спеціального фонду державного бюджету в обсязі 6 973,8 тис. грн. Планується, що фінансування у тому числі забезпечуватиметься за рахунок коштів, наданих Центром США з контролю та профілактики захворювань, Глобальною програмою з питань СНІДу у рамках проекту «Підтримка систем Міністерства охорони здоров'я з моніторингу й оцінки, епідеміологічного нагляду, безпеки донорської крові та лабораторної мережі в Україні в рамках Президентського плану невідкладних заходів з протидії СНІДу (PEPFAR)». Очікується, що до 2015 р. буде надано 2 750 тис. дол. США. Реципієнтами проекту виступатимуть Державна установа «Український центр профілактики і боротьби зі СНІДом», Національна референс-лабораторія діагностики ВІЛ-інфекції та обласні станції переливання крові, які буде обрано на конкурсній основі. Фінансування заходів з реалізації Меморандуму відбуватиметься за трьома компонентами: зміцнення моніторингу й оцінки програм профілактики ВІЛ-інфекції, догляду та лікування; зміцнення мережі лабораторій діагностики ВІЛ-інфекції; зміцнення епідеміологічного нагляду за ВІЛ; зміцнення системи безпеки донорської крові задля попередження передачі ВІЛ та інших інфекцій, що передаються з кров'ю, при переливанні крові. У рамках зазначених напрямів будуть здійснюватися витрати на закупівлю обладнання, медичних реактивів, витратних матеріалів, проведення тренінгів тощо [4]. Нам видається, що такого роду очікування, попри позитив допомоги міжнародних неурядових організацій створюють певного роду складнощі. Адже наша держава розраховує на ті кошти, які вона не заробляє. Вказані ресурси можуть надійти, а можуть і не з'явитись за причинами, від нас не залежними.

І ще одне про статтю 49 Конституції України. Держава забезпечує санітарно-епідемічне благополуччя. Це важливо, оскільки багато у чому від його належного стану залежить нерозповсюдження соціально небезпечних захворювань.

В контексті аналізу положень статті 49 Конституції України не можемо не згадати про рішення Конституційного Суду України з цього питання. У своєму рішенні 2002 року (справа про безоплатну медичну допомогу) єдиний орган конституційної юрисдикції зауважив, що положення частини третьої статті 49 Конституції України "у державних і комунальних закладах охорони здоров'я медична допомога надається безоплатно" треба розуміти так, що у державних та комунальних закладах охорони здоров'я медична допомога надається всім громадянам незалежно від її обсягу та без попереднього, поточного або наступного їх розрахунку за надання такої допомоги [5]. Дане положення неодноразово критичувалось експертами. Так, скажімо С. Г. Степенко справедливо зазначав, що у даному рішенні Конституційного Суду України фактично не враховується соціально-економічний стан держави, об'єктивна неможливість забезпечити всім громадянам безоплатно весь необхідний обсяг медичної допомоги; не знайшли належної оцінки матеріали та відомості, які з приводу цієї справи надійшли до КСУ від Глави держави, Міністерства фінансів [6, с. 288-290]. Дійсно, у матеріалах вказаного рішення КСУ вказується, що на думку Президента України, Конституція України гарантує надання лише частини з комплексу медичних послуг у вигляді безоплатної медичної допомоги, що тягне за собою здійснення останньої тільки на гарантованому рівні і у визначеному законодавством обсязі за рахунок податків, а також зборів від загальнообов'язкового державного соціального страхування. При цьому органи державної влади і органи місцевого самоврядування мо-

жуть спрямовувати для надання громадянам безоплатної медичної допомоги й інші ресурси згідно з законом. Така допомога повинна надаватися і у "формі безоплатних чи субсидованих медичних або цільових виплат, які дозволять людині оплатити необхідні їй за станом здоров'я медичні послуги". Основи законодавства України про охорону здоров'я 1992 року є важливими з позицій наявності у даному документі наступних положень:

– стаття 5 «Охорона здоров'я - загальний обов'язок суспільства та держави» констатує, що державні, громадські або інші органи, підприємства, установи, організації, посадові особи та громадяни зобов'язані забезпечити пріоритетність охорони здоров'я у власній діяльності, не завдавати шкоди здоров'ю населення і окремих осіб, у межах своєї компетенції надавати допомогу хворим, інвалідам та потерпілим від нещасних випадків, сприяти працівникам органів і закладів охорони здоров'я в їх діяльності, а також виконувати інші обов'язки, передбачені законодавством про охорону здоров'я;

– стаття 26 «Охорона навколишнього природного середовища», де зазначено, що держава забезпечує охорону навколишнього природного середовища як важливої передумови життя і здоров'я людини;

– стаття 27 «Забезпечення санітарно-епідемічного благополуччя територій і населених пунктів», де констатується, що санітарно-епідемічне благополуччя територій і населених пунктів забезпечується системою державних стимулів та регуляторів, спрямованих на суворе дотримання санітарно-гігієнічних і санітарно-протиепідемічних правил та норм, комплексом спеціальних санітарно-гігієнічних і санітарно-протиепідемічних заходів та організацією державного санітарного нагляду;

– стаття 28 «Створення сприятливих для здоров'я умов праці, навчання, побуту та відпочинку», де

проголошуються єдині санітарно-гігієнічні вимоги до організації виробничих та інших процесів, пов'язаних з діяльністю людей, а також до якості машин, обладнання, будівель, споживчих товарів та інших об'єктів, які можуть мати шкідливий вплив на здоров'я [7].

Друга група нормативно-правових актів, - спрямовані на соціально небезпечні захворювання. До них, у першу чергу, необхідно віднести наступні:

Закон України 24 лютого 1994 р. № 4004-ХІІ «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення»;

Закон України від 6 квітня 2000 р. № 1645-ІІІ «Про захист населення від інфекційних хвороб»;

Перший із вказаних документів визначає, що санітарне та епідемічне благополуччя населення - це стан здоров'я населення та середовища життєдіяльності людини, при якому показники захворюваності перебувають на усталеному рівні для даної території, умови проживання сприятливі для населення, а параметри факторів середовища життєдіяльності знаходяться в межах, визначених санітарними нормами. Крім того, відповідно до положень зазначеного нормативно-правового акту, вимоги безпеки для здоров'я і життя людини - розроблені на основі медичної науки критерії, показники, гранично допустимі межі, санітарно-епідеміологічні нормативи, правила, норми, регламенти тощо (медичні вимоги щодо безпеки для здоров'я і життя людини), розроблення, обґрунтування, контроль і нагляд за якими відноситься виключно до медичної професійної компетенції [8].

Своєю чергою, Закон України від 6 квітня 2000 р. № 1645-ІІІ «Про захист населення від інфекційних хвороб» встановлює у статті 7 «Лікування хворих на інфекційні хвороби», що лікування хворих на інфекційні хвороби може проводитися в акредитованих у встановленому законодавством порядку державних і

комунальних спеціалізованих закладах (відділеннях) охорони здоров'я та клініках наукових установ, а також в акредитованих закладах охорони здоров'я, заснованих у встановленому законодавством порядку на приватній формі власності. У разі якщо перебіг інфекційної хвороби легкий, а епідемічна ситуація в осередку інфекційної хвороби благополучна, лікування такого хворого під систематичним медичним наглядом може здійснюватися амбулаторно, крім випадків, передбачених статтями 22, 27 і 31 цього Закону [9]. Стаття 12 даного нормативно-правового акту констатує, що профілактичні щеплення проти дифтерії, кору, поліомієліту, правця, туберкульозу є обов'язковими і включаються до календаря щеплень. Зазначимо, що серед соціально небезпечних захворювань тут наявним є лише туберкульоз. Це природно, адже, на жаль, сьогоdnішній стан медичної науки та практики не дозволяє засвідчити наявність препаратів, які б унебезпечували (запобігали чи мінімізували) виникнення, скажімо, ВІЛ / СНІДу. Найбільш важливою в контексті теми нашого дослідження є стаття 24 «Надання медичної допомоги хворим на соціально небезпечні інфекційні хвороби», де вказується, що особи, які хворіють на соціально небезпечні інфекційні хвороби, підлягають своєчасному та якісному лікуванню, періодичним обстеженням і медичному нагляду. Лікування, обстеження та медичний нагляд за хворими на соціально небезпечні інфекційні хвороби у державних і комунальних закладах

охорони здоров'я та державних наукових установах проводяться безоплатно (за рахунок коштів Державного бюджету України та місцевих бюджетів).

Заключна, третя група нормативно-правових актів - спрямовані на конкретне захворювання, що відноситься до соціально небезпечних. До неї можуть бути віднесені наступні документи [10-14]:

Закон України «Про протидію захворюванню на туберкульоз» від 5 липня 2001 р. № 2586-III;

Закон України від 16 жовтня 2012 р. № 5451-VI «Про затвердження Загальнодержавної цільової соціальної програми протидії захворюванню на туберкульоз на 2012-2016 роки»;

Закон України від 12 грудня 1991 р. № 1972-XII «Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ»;

Закон України від 20 жовтня 2014 р. № 1708-VII «Про затвердження загальнодержавної цільової соціальної програми протидії ВІЛ-інфекції/СНІДу на 2014-2018 роки»;

Закон України від 22 лютого 2000 р. № 1489-III «Про психіатричну допомогу» тощо.

Таким чином, як видається, нормативно-правова база запобігання соціально небезпечним захворюванням та організації охорони здоров'я із цих питань у цілому сформована. Питання залишається за одним: належним чином виконувати положення зазначених правових документів, щоб вони були не декларативними, а реально діючими.

Список використаних джерел

1. Шатковська Д. М. Запобігання соціально небезпечним захворюванням: проблеми підвищення дієвості законодавства / Д. М. Шатковська // Публічне право. – 2014. - № 3. - С. 59-64
2. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. - № 30. – Ст. 141
3. Про Державний бюджет України на 2015 рік: Закон України від 28 грудня 2014 р. № 80-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2015. - № 5. – ст. 37

4. *Дмитрик К.* Бюджет України 2015 р. Яким буде фінансування системи охорони здоров'я? / К. Дмитрик // Аптека. – 2015. – № 2. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.apteka.ua/article/320217>

5. *Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 53 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення положення частини третьої статті 49 Конституції України "у державних і комунальних закладах охорони здоров'я медична допомога надається безоплатно" (справа про безоплатну медичну допомогу) від 29 травня 2002 р. № 10-рп/2002 // Офіційний вісник України. - 2002. - № 23. - Ст. 1132*

6. *Стеценко С. Г.* Конституційний Суд України як суб'єкт формування державної політики у сфері охорони здоров'я / С. Г. Стеценко // Право України. – 2013. - № 5. – С. 287-293

7. *Основи законодавства України про охорону здоров'я // Відомості Верховної Ради України. – 1993. - № 4. - ст.19*

8. *Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення: Закон України від 24 лютого 1994 р. № 4004-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. 1994. – № 27. – Ст. 218.*

9. *Про захист населення від інфекційних хвороб: Закон України від 6 квітня 2000 р. № 1645-ІІІ // Відомості Верховної Ради України. – 2000. - № 29. - Ст. 228.*

10. *Про протидію захворюванню на туберкульоз: Закон України від 5 липня 2001 р. № 2586-ІІІ // Відомості Верховної Ради України. – 2001. - № 49. - ст. 258*

11. *Про затвердження Загальнодержавної цільової соціальної програми протидії захворюванню на туберкульоз на 2012-2016 роки: Закон України від 16 жовтня 2012 р. № 5451-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2013. - № 49. - ст. 685.*

12. *Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ: Закон України від 12 грудня 1991 р. № 1972-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1992. - № 11. - ст. 152.*

13. *Про затвердження Загальнодержавної цільової соціальної програми протидії ВІЛ-інфекції/СНІДу на 2014-2018 роки: Закон України від 20 жовтня 2014 р. № 1708-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2014. - № 48. - ст. 2055*

14. *Про психіатричну допомогу: Закон України від 22 лютого 2000 р. № 1489-ІІІ // Відомості Верховної Ради України. – 2000. - № 19. - ст. 143*

Шатковська Д. М. Сучасний стан нормативно-правового забезпечення охорони здоров'я при соціально небезпечних захворюваннях в Україні в контексті реалізації права на охорону здоров'я

У статті аналізуються нормативно-правові акти, положення яких присвячені запобіганню соціально небезпечним захворюванням в Україні. Основна увага приділена організації охорони здоров'я при туберкульозі, ВІЛ/СНІДі, психічних захворюваннях.

Ключові слова: соціально небезпечні захворювання, нормативно-правова база, медичне право, туберкульоз, ВІЛ/СНІД, психічні захворювання.

Шатковская Д. Н. Современное состояние нормативно-правового обеспечения охраны здоровья при социально опасных заболеваниях в Украине в контексте реализации права на охрану здоровья

В статье анализируются нормативно-правовые акты, положения которых посвящены предотвращению социально опасных заболеваний в Украине. Основное вни-

маніе уделено організації здравоохоронення при туберкулезі, ВІЧ/СПІДі, психічних захворюваннях.

Ключеві слова: соціально небезпечні захворювання, нормативно-правова база, медичне право, туберкулез, ВІЧ/СПІД, психічні захворювання.

Shatkovskaja D. Current state of the legal provision of health care in socially dangerous diseases of Ukraine in the context of the realization of the right to health

The article analyzes the normative-legal acts, which are dedicated to the prevention of socially dangerous disease in Ukraine. The main attention is paid health organization tuberculosis, HIV/AIDS, mental illness.

Key words: socially dangerous diseases, the legal framework, medical law, tuberculosis, HIV/AIDS, mental illness.